

СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНОГО РУХУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА РОЛЬ ТНК У ЦЬОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено тенденції вкладення прямих іноземних інвестицій на сучасному етапі розвитку світової економіки. Встановлено, що після виходу світової економіки з рецесії 2007–2012 рр. основними країнами, в які здійснюється вкладення фінансових ресурсів, є країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою. Зниження частки розвинених країн у притоку прямих іноземних інвестицій пов'язане з перенасиченням ринків даних країн капіталом та зниженням доходності прямих іноземних інвестицій. Встановлено, що ТНК значно впливають на перерозподіл фінансових ресурсів у світі, що забезпечується переміщенням капіталів між країнами внутрішньо корпоративними каналами ТНК. Обґрунтовано авторську позицію щодо напрямів подальшого руху фінансових ресурсів, а саме в напрямі країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою східно-азійського та африканського регіонів. Причина цього полягає у високій місткості ринків даних країн та стрімких темпах їх економічного розвитку, що формує сприятливий інвестиційний клімат.

Ключові слова: фінансові ресурси; транснаціональні корпорації; прямі іноземні інвестиції; переміщення капіталу.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується значними потоками фінансових ресурсів як між окремими країнами, так і на рівні окремих компаній або їх структурних підрозділів. Фінансовий сектор економіки вже давно відокремився від реального та функціонує за власними законами. Як наслідок, міжнародний поділ праці забезпечив спеціалізацію навіть не окремих країн, а окремих мегаполісів на проведенні фінансових операцій та обслуговуванні міжнародних потоків фінансових ресурсів. За даними [1], до першої десятки найбільших світових фінансових центрів належать: Лондон, Нью-Йорк, Гонконг, Сінгапур, Шанхай, Токіо, Чикаго, Цюріх, Сан-Франциско, Торонто.

Наряду з міжнародними фінансовими центрами, що обслуговують переміщення фінансових ресурсів, міжнародними фінансовими організаціями, що є одними з головних суб'єктів переміщення фінансових ресурсів, вагоме місце займають транснаціональні корпорації (ТНК), що забезпечують значні обсяги фінансових потоків у світовій економіці. Фінансова криза 2008–2009 рр. наочно показала структурні диспропорції розвитку фінансового сектору світової економіки та проявила ліберальність у підходах до його регулювання. Актуальним є питання напрямів потоків фінансових ресурсів на сучасному етапі та роль транснаціональних корпорацій у цьому процесі.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед вчених питання руху фінансових ресурсів досліджують: В.Б. Антонов [2], О.Боришкевич [3], А.А. Даниленко [4], М.А. Корж [5], О.І. Рогач [6], Н.Рязанова [7], С.М. Тесля [8], В.Шевченко [9] та ін. Зазначені дослідження спрямовані на аналіз руху фінансових ресурсів в умовах кризових трансформацій світової економічної системи або ж на дослідження впливу руху фінансових ресурсів на інші сфери економіки, зокрема банківський сектор. На нашу думку, потребує вирішення проблема прогнозування майбутніх напрямів руху фінансових потоків, виходячи зі зміни цільових орієнтирів їх руху на сучасному етапі розвитку світової економіки, що характеризується виходом з рецесії 2007–2012 рр., та визначення ролі транснаціональних корпорацій у цьому процесі.

Мета дослідження – дослідити тенденції міжнародного руху фінансових ресурсів на сучасному етапі розвитку світової економіки та встановити роль транснаціональних корпорацій у цьому процесі.

Основні результати дослідження. Остання третина ХХ ст. характеризувалася інтернаціоналізацією світогосподарських зв'язків, розширенням процесів транснаціоналізації та масштабів діяльності транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, поглибленням процесів регіональної економічної інтеграції, насамперед у Західній Європі, але поступово і в інших регіонах світу. Дані процеси забезпечували глобалізацію всієї світової економіки, яка, по суті, ставала єдиною системою світового масштабу.

Уже в 1970-х рр. у розвинених капіталістичних країнах почали посилюватися процеси лібералізації в регулюванні фінансового сектору економіки. Лібералізація прийшла на зміну досить жорсткого державного регулювання, сформованого ще в періоді світових воєн і епохи Великої депресії, що забезпечувалося прихильниками кейнсіанства. Обмеження для руху фінансових ресурсів встановлювала також чинна на той час Бреттон-Вудська валютна система, за якої золото відіграло резервну роль, а обмінюватися могло лише на долар США та фунт стерлінгів Великобританії. Таким чином, кількість валюти, доступної для обігу, обмежувалася наявністю золота в державних резервах країн.

З прийняттям Ямайської валютної системи були сформовані передумови для активізації руху світових фінансових потоків. Ямайська валютна система зняла обмеження щодо прив'язки національної валюти до золотих запасів країни, що й визначало валютний курс національної грошової одиниці. Тепер же валютний курс був прив'язаний до ВВП країни, а долар США та фунт стерлінгів Великобританії виконували функцію резервних грошей.

Логічним продовженням зазначених процесів на міжнародному рівні стала поступова лібералізація міжнародного руху капіталу, яка почала набирати обертів у межах інтеграційних угруповань, насамперед у Західній Європі, але потім, охоплюючи все більш широке коло країн і регіонів світу, набула всеохоплюючого характеру. Нафтові шоки 1970-х рр. призвели до формування великих фінансових ресурсів у країн експортерів нафти, що обумовило подальше перетікання цих ресурсів у провідні світові фінансові центри такі, як США та Великобританія і розширення міжнародного кредитування країн, що розвиваються.

Як раніше, так і зараз для вільного міжнародного руху капіталу існує ряд факторів, що позитивно впливають на економічне становище всіх учасників цього процесу:

1. Вільний ринок найкращим чином розподіляє капітал (як і будь-які інші ресурси).
2. Забезпечує диверсифікацію джерел фінансування.
3. Забезпечує диверсифікацію напрямів інвестування.

Натомість міжнародний рух капіталу має і свої недоліки, що можуть по-різному проявлятися для різних суб'єктів:

1. Реальний ринковий механізм не є досконалим, а тому різкі притоки та відтоки капіталу можуть призвести до порушення рівноваги на окремих ринках або в окремих країнах.

2. Міжнародні фінансові потоки є нестабільними і залежать від багатьох факторів, що подекуди носять неекономічний характер.

3. Міжнародні інвестиції забезпечують вигоду лише невеликій частині суспільства.

Після виходу світової економіки з рецесії 2007–2012 рр. основні світові інвестори дотримуються так званої політики обережного оптимізму. Про це свідчить той факт, що основна частина притоку прямих іноземних інвестицій зосереджена в країнах, що розвиваються, а не в розвинених країнах.

На рисунку 1 відображено динаміку зміни обсягу прямих іноземних інвестицій у розвинені країни, країни, що розвиваються, та у світі в цілому в період з 1980 по 2013 рр.

За даними Конференції ООН з торгівлі і розвитку (UNCTAD) [10], загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2012 р. знизився на 18 %, порівняно з попереднім роком, до 1350 млрд дол. на тлі макроекономічної нестійкості і політичної невизначеності. На країни, що розвиваються, припало 52 % глобального припливу ПІІ.

Розвинені країни залучили на 32 % менше ПІІ – 561 млрд дол., опинившись за цим показником на рівні десятирічної давності. Зменшилися і обсяги виведення інвестицій з розвинених країн. Потоки ПІІ в держави з перехідною економікою скоротилися на 9 %.

У першій половині 2013 р. потоки ПІІ в країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою перевищили 60 % від світового обсягу. Важливо зазначити, що інвестиційні ризики, характерні для цієї частини світового господарства, компенсуються підвищеною прибутковістю капіталовкладень. Якщо у світі в цілому норма прибутку ПІІ становить 7,2 %, то в економічно розвинених країнах – 4,8 %, в країнах, що розвиваються, – 8,4 %, а в перехідних економіках – 13 % (дані станом на 2011 р.) [10].

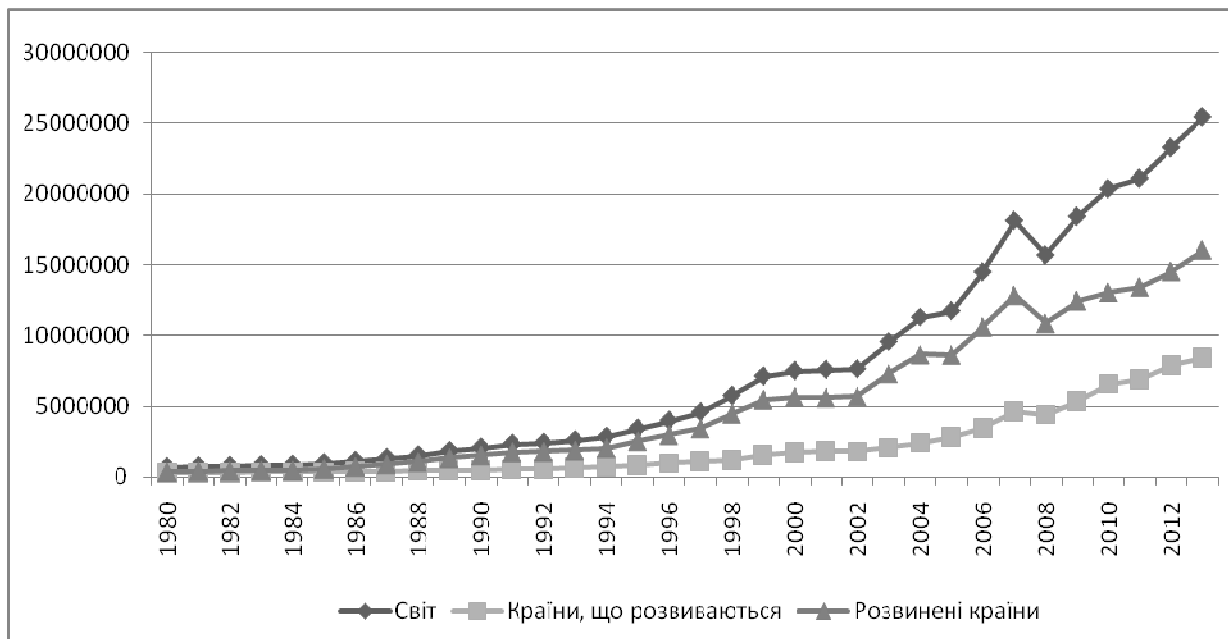
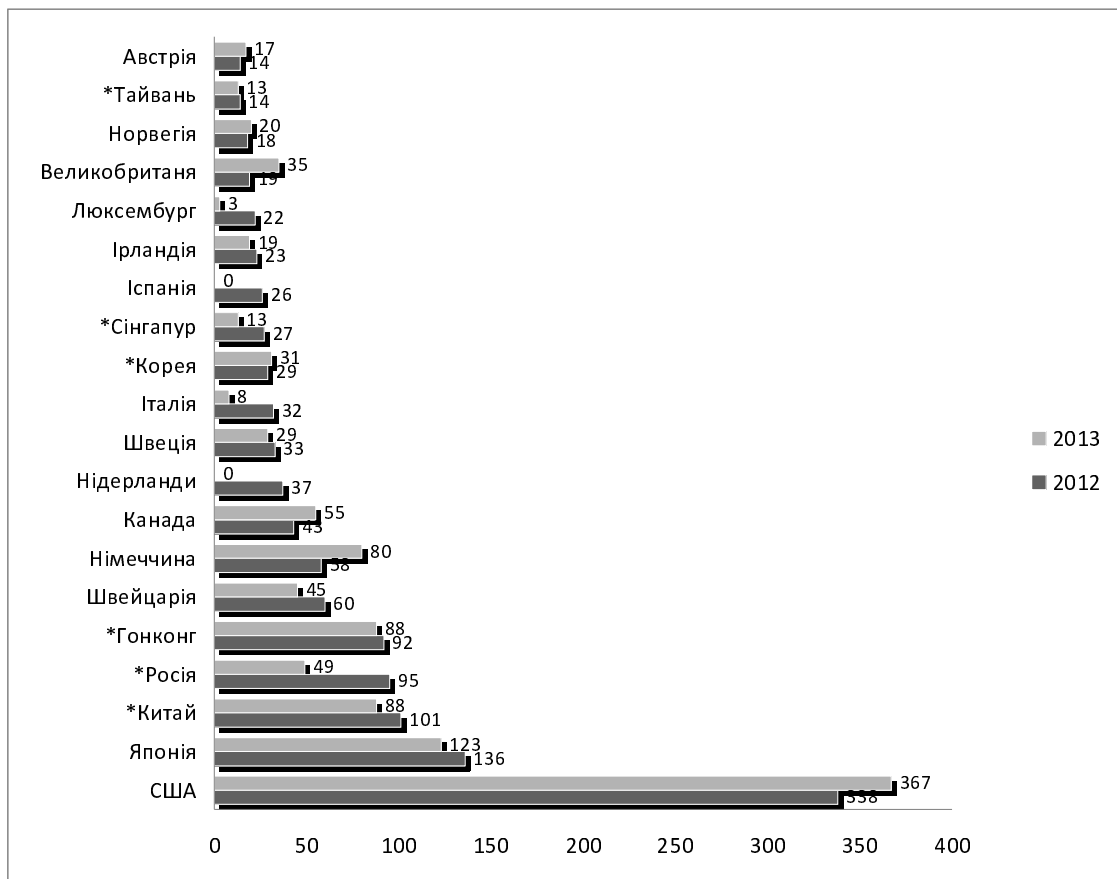

Рис. 1. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій (млн. дол. США)
(складено за даними [10])

Серед 20 країн з найбільшим обсягом вивезення ПІІ у 2013 р. налічувалося 6 країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою (рис. 2).

Примітка: * – країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою

Рис. 2. 20 найбільших країн за обсягом відтоку прямих іноземних інвестицій
в 2012–2013 рр. (млрд дол.) [10]

Згідно з прогнозами аналітиків Світового банку, економіки, що розвиваються, до 2030 р. акумулюють 62 % усіх заощаджень і мінімум половину всіх капіталовкладень.

Так у 2013 р. на розвинені країни припало 39 % притоку ПІІ, в той час, як у 2007 р. на них припадало 57 % притоку всіх інвестицій. У той самий час серед 20 країн з найбільшим притоком ПІІ половину займають країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою.

Все частіше ТНК країн, що розвиваються, придбають закордонні філії ТНК розвинених країн, які знаходяться в регіонах, що розвиваються. Відбувається укрупнення капіталу ТНК країн, що розвиваються, і одночасно відбувається перерозподіл потоків прямих іноземних інвестицій на користь таких країн. Причина такої тенденції, на нашу думку, криється в тому, що ринки розвинених країн, зокрема країн Західної Європи, перенасичені й вже не можуть такими стрімкими темпами нарощувати обсяги прямих іноземних інвестицій. В Європі відбулось перенасичення концентрації капіталу і тепер виникає необхідність не його акумуляції, а його відтоку, що також проявляється у зниженні прибутковості ПІІ, порівняно з країнами, що розвиваються.

Особливо цікавими напрямками для вкладення капіталу є країни, що розвиваються, азіатського регіону, зокрема Китай. Про місткість китайського ринку свідчить той факт, що за період кризи 2007–2008 рр. Китай став єдиною країною, яка зберегла темпи приросту ВВП на фоні тотального зниження обсягів ВВП країн світу. У цей період темпи приросту ВВП Китаю зменшилися з 6 % до 2,5 %, що забезпечилося за рахунок переорієнтації експортоорієнтованих галузей економіки на внутрішній ринок.

У 2013 р. спостерігалось подальше розширення міжнародного виробництва, яке збільшилося на 9 % за обсягом продажів, на 8 % за обсягом активів, на 6 % за доданою вартістю, на 5 % за розміром зайнятості та на 3 % за обсягом експорту [10]. ТНК країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою збільшували свої закордонні операції швидше, ніж ТНК розвинених країн, але приблизно тими самими темпами, що й операції на внутрішніх ринках, у результаті чого індекс інтернаціоналізації в цілому залишився на колишньому рівні.

За даними [10], запаси готівки 5000 найбільших ТНК збереглися в 2013 р. на високому рівні і становили більше 11 % від їх сумарних активів. Запаси готівки, враховуючи короткострокові інвестиції, ТНК розвинених країн оцінювалися в 3,5 трлн. дол., а аналогічний показник у ТНК країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою становив 1,0 трлн. дол. Протягом останніх п'яти років показник співвідношення готівки до активів у ТНК країн, що розвиваються, залишався порівняно стабільним на рівні близько 12 %, тоді як у ТНК розвинених країн даний показник зріс в останні роки, зокрема з в середньому 9 % до фінансової кризи до більше 11 % у 2013 р. У результаті цього зростання запасу готівки ТНК розвинених країн за станом на кінець 2013 р. був на 670 млрд дол. більше, ніж він був би за колишнього показника їх рівня, що істотно стримує інвестиції.

За даними Конференції ООН по торгівлі і розвитку, зараз у світі налічується близько 60 тис. фінансово-промислових груп та ТНК. У своєму складі вони мають близько 250 тис. філіалів, що розміщуються за межами країн базування материнської компанії. В цілому ТНК контролюють до 50 % обсягу світового промислового виробництва, 65 % зовнішньої торгівлі, 80 % патентів, ліцензій і ноу-хау. Разом з тим, основна частина фінансових потоків відбувається в межах самої ТНК – між її структурними підрозділами, зокрема в США їх частка становить 80 %, у Великобританії – 90 % [10].

Виходячи з отриманих даних та враховуючи тенденції економічного розвитку регіонів світу, можемо зробити висновок про те, що в найближчому часі основними центрами притоку фінансового капіталу залишатимуться країни азіатського регіону. Це пов'язано зі стрімким розвитком даних країн та великою місткістю їх ринків.

Зважаючи на відновлення притоку інвестицій у розвинені країни в 2013 р., можна стверджувати про їх подальший ріст, проте ця тенденція не є визначальною на світовому ринку іноземних інвестицій. Беручи до уваги активізацію міжнародного інвестування в країнах Африки, припускаємо, що ця тенденція збережеться й надалі.

Прагнення капіталу до зростання призведе до тенденції вирівнювання капіталомісткості регіонів світу, що забезпечить перетворення східної Азії та Африки в центри притоку міжнародних іноземних інвестицій.

Оскільки основними гравцями на ринку фінансових ресурсів є ТНК та фінансово-промислові групи, то саме вони будуть суб'єктами здійснення цих інвестицій і в найближчому майбутньому. Перерозподіл зон впливу після світової рецесії 2012–2013 рр. призвів до ряду злиттів і поглинань, що забезпечує безпрецедентний вплив ТНК на структурні зрушення економік країн, в яких базуються їх відділення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про перспективність країн Східної Азії та Африки як регіонів прийняття прямих іноземних інвестицій. Встановлено, що ТНК значно впливають на формування вхідних та вихідних інвестиційних потоків окремих країн. Проаналізовані аналітичні дані дають підстави зробити висновки про визначальну роль ТНК у процесі переміщення фінансових ресурсів у світовому масштабі,

зокрема провідної ролі набувають ТНК країн, що розвиваються. Припускаємо, що ця тенденція збережеться і в найближчому майбутньому, оскільки країни, що розвиваються, набувають все більшої ваги на світовій економічній арені.

Список використаної літератури:

1. The Global Financial Centres Index 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zyen.com/PDF/GFCI%2010.pdf>.
2. Антонов В.Б. Оцінка ефективності структурних трансформацій залучення прямих іноземних інвестицій в Україні / В.Б. Антонов // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 85–94.
3. Боришкевич О. Міжнародний рух капіталу та проблеми зовнішньої заборгованості / О.Боришкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/5990/1/40-47.pdf>.
4. Даниленко А.А. Світові тенденції та особливості розвитку прямих іноземних інвестицій / А.А. Даниленко // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 99–108.
5. Корж М.А. Прямі іноземні інвестування в умовах фінансової глобалізації / М.А. Корж // Фінанси України. – 2011. – № 12. – С. 61–76.
6. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій : підручник / О.І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.
7. Рязанова Н. Еволюція теорії та практики вивозу капіталу та його особливості у контексті світової кризи початку ХХІ ст. / Н.Рязанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/02/7.pdf>.
8. Тесля С.М. Прямі іноземні інвестиції як економічна категорія, їх суть та класифікація / С.М. Тесля // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 131–139.
9. Шевченко В. Ризики міжнародного руху капіталу в умовах глобальної нестабільності / В.Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/International_capital_flow_risks_under_conditions_of_global_instability_18667.pdf.
10. ЮНКТАД. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/fdistatistics>.

БОНДАРЧУК Віталій Вікторович – кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародної економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– економічні цикли;

– трансформація інституту власності в Україні.

E-mail: vitaliybondarchuk@rambler.ru.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2015.